

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 14, Mayıs/May 2025, ss. 539-548.

Geliş Tarihi–Received Date: 31.03.2025 Kabul Tarihi–Accepted Date: 23.05.2025

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

93 HARBİNDE GÖTÜRÜLEN MİNİK AYŞE: MARIYA KONSTANTİNOVNA
KEKSHOLMSKAYA

 <https://doi.org/10.53718/gttad.166860>

 TELLİ AKHUNDOVA KORKMAZ*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nin ağır kayıplar verdiği ve Balkan coğrafyasında Türk hâkimiyetinin sonu şeklinde anlatılan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bölge halkı üzerinde derin izler bırakmıştır. Savaşta yaşananlarla ilgili belgelere arşivlerde rastladığımız gibi dönemin olayları gazete ve dergilere de yansımıştır. Günümüz Bulgaristan'da Rusçuk'a bağlı Kuruçeşme ve civarında yaşanan savaşın orta yerinde ölmek üzere olan annesinin başucunda duran Ayşe soğuktan donmak üzereyken Rus askeri Mihail Dimitriyevich Sayenko tarafından fark edilerek alınıp götürülmüştür. Plevne'den sonra İstanbul'a doğru yürüyen bu askerler, Keksholm Muhafız Alayı'nın askerleridir. Dört yaşındaki Ayşe dilini kültürünü bilmediği insanlara sadece adını söyleyebilmiştir. Ayşe, 1879 yılının mayıs ayında, askerî rahip Stefan Meşçerskiy tarafından Ortodoks olarak vaftiz edilerek ismi Maria şeklinde değiştirilmiştir. Bu yetim Türk kızı sonra askerlerin himayesinde Keksholm Muhafız Alayı'nın resmen kızı ilan edilmiştir. Alay onun için özel yardım sandığı bile kurmuştur. Alayın desteğiyle iyi bir eğitim gören Mariya, Rus komutanların himayesinde evlendirilmiştir. Ayşe'nin dramatik hayatı hakkında, 1878'in hemen başlarında, savaş günlerinde Batılı gazeteler ve dergiler haberlerinde yer ayırmışlardır. Bu makale, tarihte esir bile diyemeyeceğimiz dört yaşındaki bir kız çocuğunun o dönemlerde işgalci Ruslarda çok fazla görülmeyen merhametin bir Rus subayının şahsında olmasıyla başlayan hazin bir hayat hikâyesini konu edinmektedir. Ruslar, bugün bile Mariya Keksholmskaya adına başarılı öğrencilere burs vermektedirler.

Bu makalede Türk kamuoyu ve tarihçiliğinde bilinmeyen savaş mağduru bir Türk kızının dramatik hayatı Rusya arşivlerinden ve kaynaklarından elde edilen bilgi ve belgelerle ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Rus Savaşı, 93 Harbi, Keksholm Alayı, Mariya Keksholmskaya, Türk-Rus ilişkileri.

THE TRAGIC STORY OF A WAR VICTIM: AYŞE – LATER KNOWN AS MARIYA
KEKSHOLMSKAYA

ABSTRACT

It is often said that the Ottoman-Russian war of 1877-1878 marked the end of Turkish greatness in the Balkans, and this conflict left deep scars on the local populace. The war's effects are seen in archival documents, contemporary newspapers, and journals. One such story emerges from Kuruçeşme and its adjacent areas both of which at that time formed part of Ruse (Rusçuk) in present-day Bulgaria. During the war, a young girl named Ayşe was beside her dying mother and found almost frozen to death. She was discovered by a Russian soldier, Mihail Dimitriyevich Saenko, a member of the Keksholm Guard Regiment, who took her under his care. These soldiers were advancing towards Istanbul following the siege of Plevna. Only four years old at the time, Ayşe could only communicate her name, as she wasn't familiar with the language or culture of those who found her. In May 1879, she was baptized into the Orthodox faith by military priest Father Stephan Meschersky and given the name Maria. The orphaned Turkish girl was declared officially the adopted daughter of the Keksholm Guard Regiment, which even contributed to the establishment of a special aid fund for her. With the regiment's support, Maria received a solid education and was later married under the protection of high-ranking Russian officers.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, E-Posta: telli.k@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8513-706X.

Her dramatic life attracted the attention of Western newspapers and magazines as early as 1878, during the ongoing conflict.

This article throws light on the life of a young Turkish girl whose drama is not known to the Turkish public and historiography, and she cannot actually be classified as a prisoner of war. Her life, marked by the compassion of a Russian officer, is reconstructed through information and documents obtained from Russian archives and sources. Up to now, scholarship continues in the name of Mariya Keksholmskaya for successful students in Russia. The life of Mariya Keksholmskaya has become immortalized through these scholarships.

Keywords: Turkish-Russian War, 93 War, Keksholm Regiment, Mariya Keksholmskaya, Turkish-Russian Relations.

GİRİŞ

Avrasya'nın iki büyük devleti olan Osmanlı ve Rusya arasındaki münasebetler, esasında XVIII. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştır. Türkistan coğrafyasını işgal ederek buradaki Türkleri bünyesine alıp büyüyen Rusya, bu tarihlerde I. Petro'nun faaliyetleri sonucunda dünyanın güçlü devletleri listesindeki yerini almıştır. Rusya'nın batılılaşma sürecini iyi değerlendiren güçlenmesine karşılık, uzun zamandır büyük coğrafyalara hükmetmiş Osmanlı Devleti, Kırım'ı Rusya'ya terk ederek dağılma sürecine girmiştir. 1877'de Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğinde Yunanistan düşmanca bir tavır sergilerken, Romanya, Sırbistan ve Karadağ prenslikleri de isyan ederek Rusya'nın yanında yer almışlardır. Neticede Osmanlı Devleti bu savaşta yalnız kalmıştır. Rusya'nın Osmanlı'ya savaş ilan etmesinde III. İvan'dan sonra tedricen gelişen III. Roma politikası kapsamında İstanbul'u ele geçirmek, Türkleri Avrupa'dan çıkarmak, sıcak denizlere inmek gibi Rus devlet siyasetinin gereğinin yanında Moskova ve Rusya'da yaygınlaşan Slavcılık daha etkili olmuştur.¹ Rumi takvimde 1293 yılına denk geldiği için tarihimizde 93 Harbi olarak da ifade edilen bu savaş, Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle neticelenmiştir. Balkan coğrafyasında ve Bulgaristan'da Türk nüfusu azınlığa düşmüştür. Son asırlarda Türk tarihinin en büyük göç faciası, bu savaştan sonra gerçekleşmiştir. Balkanlardan Anadolu'ya uzanan yollar göçmen kabileleriyle dolup taşmıştır.

Balkanlar ve Kafkasya olarak iki cephede devam eden savaşlar bu büyük coğrafyada, on bir ay gibi uzun bir zaman diliminde devam etmiş, Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Kongresi (1878) ile sonuçlanmıştır. Rus tarih literatüründe Balkan Slavlarının ve Hristiyanların, Osmanlı Müslüman tahakkümünden kurtulduğu bir savaş olarak değerlendirilen 93 Harbi, Osmanlı Devleti'nin geleceğini sarsmıştır. Osmanlı Avrupası'nda uluslararası büyük değişiklikler meydana getiren bu savaş, Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyet bölgelerinde tüm dengeleri aleyhine çeviren bir muharebe olmuştur. Ayrıca Osmanlı ordusunun terk etmek zorunda kaldığı bölgelerde yaşayan Müslümanlar, korkunç zulüm ve katliamlara uğramışlardır². Sadece Plevne'nin düşüşünden sonra Osman Paşa komutasından 2.500 subay ve 43.430 er Ruslara esir düşmüştür.³ Esir düşen askerler, siviller, yaralılar, kayıplar ve kimsesiz kalan çocukların sahipsizliği, derin bir travma yaşanmasına neden olmuştur. Romanya'da, Bükreş'te kalan Türk esirlerin yaşadığı vahşet bölge halkı üzerinde bıraktığı tesirin yanında Nicolae Grigorescu, Vasiliy Vereşagin gibi ressamların tablolarına da yansımıştır.⁴ Geride kalanlarda ise büyük korku ve infial halinde Anadolu'ya ulaşmak için halk göçü vuku bulmuştur. Bu çalışmada siyasi tarihin politikalarından, askeri tarihin stratejilerinden ziyade insan esas konu olarak merkeze alınmıştır.

Savaş ve göç sırasında kaybolan ve her iki tarafın götürdüğü çocuklar himaye edilmeğe çalışılmıştır. Rusya genelde kimsesiz kız çocuklarını hemşirelik okullarında okutarak rütbeli askerlerle evlendirip yine askeriye eşleriyle birlikte görevlendirmiştir. Bunlardan biri de çalışmamıza konu olan Keksholm Alayı'nın sahiplenerek himaye ettiği Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Ayşe'dir. Keksholm Alayı, I. Petro döneminde 1709'un sonu 1710 yılının başlarında kurulmuş, İmparatorluk Ordusunun en eski alaylarından biridir. Keksholm adı ise bölgenin isminden gelmektedir. Burası günümüzde Priozersk olarak bilinen, zengin bir tarihe sahip küçük bir Rus kasabasıdır. Bölgenin tarihi Korela Kalesi, Ladoga Gölü ile Finlandiya sınırı arasında yer almaktadır. Şehir İsveç, Rus İmparatorluğu, bağımsız Finlandiya arasında birkaç defa el değiştirdikten sonra modern Rusya Federasyonu'na ait olmuştur.⁵ Keksholm Alayı kurulduğundan beri katıldığı savaşlardan askerî harekâtlardan en önemlilerinden biri şüphesiz hem alayın tamamının hem de bireysel olarak komutanların olağanüstü muharebelere imza attıkları 1877-1878 Türk- Rus Savaşı olmuştur.

¹ Smolyaninova M.G., Rol Moskovskikh Slavyanofilov v Osvoboždenii Bolgarii ot Osmanskogo İga, *Rusko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg*, Moskva 2020, s. 135.

² Balkanlarda Müslüman ahalinin Rus işgali sürecinde yaşadıkları pek çok elim hadise olmuştur. Bu dönemde her esirin sonu minik Ayşe gibi olmamıştır. Örneğin bu noktada Bulgarlar tarafından Rus işgali sonrası köyleri basılan İbiş'in hikayesi oldukça dramatiktir. İnsaflı bir Bulgar'ın son anda çocukların katledilmesini engellemesiyle kurtulan İbiş'in ailesi gözleri önünde işkence ile öldürülmüştür. Bu gibi pek çok örnek savaşın öteki yüzünü göstermesi açısından önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz, Mesut Karakulak, *Esir İmparatorluk, 93 Harbi*, Kronik Yay., 2025, s. 155.

³ Naim Ürkmez, "Savaşın Diğer Yüzü: Romanya'daki 93 Harbi Esirleri", *Belleten*, Cilt 84, Sayı 300, TTK, 2020, s. 793.

⁴ Ürkmez, *agm*, s. 795, 799, 802.

⁵ <https://www.kajuta.net/node/4033> (Erişim Tarihi: 25.01.2025, 22:30)

1. Mariya Konstantinovna Keksholmskaya'nın Yaşam Öyküsü

Ayşe'nin Keksholm Muhafız Alayı'na getirilmesi kaynaklarda farklı şekillerde anlatılmaktadır. Kuruçeşme Köyü yakınlarında geçen bu olayla ilgili tüm kaynaklarda Ayşe'nin 11. Bölükten Mikhail Dimitriyeviç Sayenko tarafından bulunup getirildiği belirtilmektedir. Asker M. D. Sayenko'nun Ayşe'yi bulması ise kaynaklarda farklı şekilde anlatılmaktadır. Bir versiyona göre 12 Ocak 1878'de Sayenko akşam yemeğinden sonra yatmaya hazırlanırken her zaman kalbinin üstünde taşıdığı Meryem Ana ikonunun kaybolduğunu aniden fark etmiştir. O, oyalanmadan bir önceki mola yerine giderek ikonunu bulmuştur. Dönüş yolunda sönmüş ateşin etrafında donmuş, ölmüş ve yaralı vaziyetteki insanları görmüştür. Üzerinde zengin Türk kıyafeti olan kadın onun ilgisini çekmiş ve hemen yanında ise 3 yaşlarında bir kız çocuğunun olduğunu fark etmiştir. Sayenko ölmüş Türk kadınına yaklaşmış ve bebeği elinden alarak, paltosuna sarıp mola yerine dönmüştür.⁶ Bazı kaynaklarda yaşı 4 veya 5 olarak da belirtilmektedir. Okul kaydında doğum tarihi tahmini olarak 1874/1875 şeklinde yazılmıştır.⁷ Diğer bir versiyonda "Er Mihail Sayenko sigarasını yakmak için ateşe yaklaştığında bir bebek ağlaması sesi işitmiş ve hiç düşünmeden cesetlere yaklaşmıştır. Aralarında son nefesini vermek üzere olan kadının uzattığı üşümüş bebeği almıştır" şeklinde anlatılmıştır.⁸ Ayşe'nin bulunması ile ilgili bir diğer rivayete göre ise Mihail Sayenko sönmüş ateşin kenarında ağır yaralı (bazı kaynaklarda ise tamamen ölmüş zengin Türk kıyafetli ve yüzünde bir kılıç yarası olan) bir kadının göğsüne bastırıldığı çocuğun hâlâ yaşadığını fark etmiştir.⁹ Mihail Dimitriyeviç Sayenko tarafından paltosuna sarılarak bölüğe getirilen küçük kız üşüdüğünden veya şaşkınlığından yol boyunca konuşmamış, bir süre sonra sadece adının Ayşe olduğunu söylemiştir.

Başçavuş Grigori Koşarev komutasındaki askerler, durumu komutanlığa bildirerek çözüm aramaya başlamışlar. İstisnalar sonucunda çocuğun bir Bulgar aileye evlatlık verilmesine karar verilmiştir. Fakat bu süre zarfında Ayşe sadece bölüğün değil, Alay'ın sevimli maskotu haline dönmüştür. Öyle ki, Alay terzisi ona asker paltosundan bir elbise bile dikmiş, askerler ise ilaç arabalarından birinin üzerine kamp beşiği kurarak içini keçe ile kaplamışlardır. Askerler ona öyle bağlanırlar ki, Ayşe subay çadırlarının arasında veya yemekhanede dolaştığında herkes onu eğlendirmeye ve çeşitli lezzetli ikramlar vermeğe çalışmıştır. Bu sebeple Edirne'nin işgalinden sonra Keksholm Alayı'nın genel toplantısında, Ayşe'yi Alay'ın kızı olarak tanımak ve onu Rusya'ya götürerek reşit oluncaya kadar Alay'ın himayesine alıp yetiştirilmesi ve tüm ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda oybirliği ile karar alınmıştır.¹⁰ Ayşe çatışmada olmayan askerler tarafından bakılmış ve sürekli gözetim altında tutulmuştur. Gereğinden fazla denetimin ise geçerli sebepleri vardı. Nitekim Alay, İstanbul yakınlarında bulunduğu sırada Ayşe'yi çalma denemeleri olmuştur. Hatta Silivri'de bir Yunan az kalsın onu götürecekken askerler hırsız yakalayabilmişlerdir. Bu yüzden benzer olaylardan onu korumaları gerekmiştir. Bu şekilde İstanbul'da iken ihtiyacı olan her şey temin edildikten sonra İstanbul'a yapılacak saldırıyla ilgili dolaşan söylentiler nedeniyle önce yerel bir manastıra yerleştirilmiş; ardından ilk yaralı grubuyla birlikte, onu giydiren ve Büyükçekmece'de bulunan Yunan okulunun müdür yardımcısının refakatinde Alay'ın daimî karargâhı olan Varşova'ya gönderilmiştir.¹¹

Ağustos 1878 tarihinde, Alay daimî karargâhına dönmüştür. Alay rahibi Peder Stefan Meşçerskiy tarafından Alay'ın tüm subaylarının katılımıyla Mayıs 1879 tarihinde Ortodoks olarak vaftiz edilen Ayşe'ye İmparatoriçe Mariya Aleksandrovna'nın onuruna Mariya adı verilmiştir. Leylaklarla süslenmiş bir çeşmede vaftiz töreni yapılan Ayşe'nin vaftiz babası olarak Teğmen Konstantin Nikolayeviç Konovalov seçilmiştir. Bu nedenle baba adı Konstantinovna (Konstantin kızı) şeklinde, soyadı ise onu evlat edinen Alay'ın isminden dolayı Keksholmskaya olarak geçmiştir. Alay komutanı Tümgeneral V. F. Panyutin'in eşi Sofya Alekseyevna Panyutina ise Ayşe'nin vaftiz annesi olarak seçilmiştir.¹² İsmi Mariya Konstantinovna Keksholmskaya şeklinde resmileştirilen Ayşe, Alay'ın bütün askerleri tarafından baba şefkatiyle Maşa diye çağırılmış ve koruyup kollanmıştır. Şöyle ki, "babalar" Maşa'nın geleceğini ve eğitimini de garantiye almak için subaylar toplantısında onunla ilgili subaylardan oluşan bir vesayet kurulu oluşturularak kızlarının bakımı için bir fonu da onaylamışlardı. Bu fona: yıllık alınan 810 rublenin %12'si (Muhafız Kolordusu Karargâhının tanıtımı için ayrılan 50 bin rublelik sermayeden), subayların aylık maaşlarının %1'i ve en yüksek makam olan hazine denetimi ödül, ikramiye ve diğer makbuzların %10'u aktarılmıştır. Ayrıca oynanan oyunlardan elde edilen kazançtan 10 kopek de fona aktarılmıştır.¹³ Reşit olduğunda bu birikmiş meblağı alacak olan Maşa, eğitim kurumuna başlanana kadar alay komutanı Tümgeneral V. F. Panyutin'in ailesinde yaşamıştır.

Mariya Keksholmskaya'nın eğitim almasında İmparator II. Aleksandr ve karısı Mariya Aleksandrovna'nın yardım ve desteklerine dair kaynaklar önemli bilgiler vermektedir. Şöyle ki, 1879'da İmparator II. Aleksandr

⁶ Kotkov Vyaçeslav Mihailoviç, Esli bi ne Dobroe Serdtse Russkogo Soldata, *Voenno-İstoriçeskiy Jurnal*, No:3, Mart 2011, s.16.

⁷ https://forum.vgd.ru/1410/50008/60.htm?a=stdforum_view&o= (Erişim Tarihi, 02.01.2023, 02:30)

⁸ "Vernost", No: 61, 1910, s. 48.

⁹ O. Panova, Doç Keksholmskogo Polka, *Volkhovskie Ogni*, No: 17 (16633), Volkhov, 6 Mayıs 2016, s. 22.

¹⁰ Panova, *agm*, s. 22.

¹¹ Eleys Yuliy Lukyanoviç, *Keksholm Muhafız Alayının Kızı*, Varşova, 20 Mart, 1893, s. 7.

¹² Panova, *agm*, s. 22.

¹³ Lukyanoviç, *age*, s. 8-9.

Varşova'dan geçerken Keksholm Alayı'nı ziyarette bulunmuştur. O zaman Ayşe'nin misafirhanenin duvarındaki portresi imparatorun dikkatini çekmiştir. "Bu sizin kızınız mı?" Diye sorduktan sonra geleceği ile ilgili ne planlıyorsunuz, vaftiz babası kim diye devam etmiştir. Alay komutanı vaftiz babasının Konovalov olduğunu ve onun yetiştirilmesi için imparatoriçeden yardım için ricada bulunmayı düşündüklerini söylemiştir. İmparator bunu bizzat kendisinin yapacağını kararlilikla ifade etmiştir. Nitekim İmparator sözünü tutmuş ve Mariya'nın Varşova Marinsky Enstitüsüne kaydı yapılmıştır.¹⁴ Bazı kaynaklarda ise Petersburg Asil Kızlar Enstitüsü'ne kaydedildiği belirtilmektedir.¹⁵ Tespitimize göre ise 1883 yılında Maria Keksholmskaya Varşova Aleksandr Marinsky Asil Kızlar Enstitüsü'ne gönderilmiştir. Mariya'nın öğrenimi ve gelişimi alay komutanı Panyutin tarafından yakından takip edilirken Alay'ın subay ve askerleri de velisi olarak her pazar enstitüye uğrayarak ona şeker ve çiçek getirmişlerdir. Öğretmenlerine göre Mariya, titizlikle ders çalışan, mütevazı ve itaatkâr bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Mariya boş zamanlarının çoğunu her türlü el işine, özellikle de dikiş ayırıyormuş. Sınıf arkadaşlarının hatırladıklarına göre ise, "oyun ve şımarıklık davetleri"ne karşılık olarak ondan defalarca "Sizin umurunuzda değil, ama alayım benden utanacak" sözünü duymuşlardı. Mariya Keksholmskaya bu enstitüden Haziran 1890'da başarıyla mezun olmuştur.¹⁶ Çariçe'nin Alay'ın bulduğu Türk kızına olan ilgisi ve desteği bununla bitmemiş, ölümünden kısa bir süre önce Ayşe'yi hatırlamış ve 300 ruble göndermiştir.¹⁷

II. Aleksandr'ın yerine tahta çıkan III. Aleksandr'ın karısı İmparatoriçe Mariya Fyodorovna ise Alay'ın kızını 1890 yılının sonbaharında Volin manevraları sırasında tanımış ve Çar'ın karargâhına davet etmiştir. Mariya Keksholmskaya bu tarihlerde (1890-1891) her yıl olduğu gibi Noel ve Maslenitsa (Yeni yıl ve Kışın bitişi) bayramları nedeniyle Alay'ı ziyaret etmek üzere Varşova'ya gelmişti. Varşova'yı her ziyaretlerinde onun gelişi şerefine balolar, gösteriler, subay aileleriyle düzenlenen partiler vs. etkinlikler yapılmıştır. O dönemde Keksholm Alayı'nda görev yapan B. V. Adamoviç, askerlerin ve savaş gazilerinin ona samimi bir şekilde "sen" diye hitap ettiklerini, Mariya Konstantinovna veya Maşa dediklerini anımsayarak "... Bizim subaylar arasında akrabalık duygusu ve bilincine aykırı olan her türlü flört imalarını dışlayan bir tür babacan duygu söz konusuydu. Maşa bizim için alayın kızıydı, yani bir kız kardeşti" diye yazmıştır.¹⁸ Ama Mariya Konstantinovna Keksholmskaya'nın hayatı, mezun olduktan sonra vaftiz ailesiyle birlikte yerleştiği Lutsk'ta 33. İzyum Dragon (Ejder) Alayının subayı Kornet (kidemli subay rütbesi) Aleksandr İosifoviç Şlemmer ile tanıştıktan sonra değişmiştir. Onlar vaftiz babası 11. Bölük subayı Panyutin'in görevinden dolayı buraya gelmişlerdi. Genç subay Şlemmer adet üzere 1892 yılının yazında Keksholm Alayı'nın subaylarından Mariya'yı istemiş, akabinde de nişan töreni yapılmıştır. 4 Kasım'da ise Varşova'da Aleksandrov kale kilisesinde görkemli bir düğünle evlenmişlerdir. Keksholm Alayı çeyiz olarak kızına alay armalarının bulunduğu gümüş bir takım hediye ederken İmparator da düğün hediyesi olarak pırlanta ile süslenmiş altın bilezik göndermiştir. Minik Ayşe'nin kurtarıcısı Mihail Dimitrieviç Sayenko da düğüne davet edilmiş, ancak bilinmeyen bir sebeple katılamamış, tebriklerini bir telgrafla iletmıştır. Düğünden sonra Mariya kocası ile birlikte Oryol'un Dubno köyüne gitmiştir.¹⁹ Aleksandr İosifoviç Şlemmer, Volin bölgesinde tanınmış Alman asıllı zengin bir aileden geliyordu.²⁰

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılına kadar Mariya'nın Moskova'da yaşadığı bilinmektedir. Savaş nedeniyle Keksholm Alayı'nın sefere çıkması üzerine Mariya Moskova'dan askerî harekât alanına gitmiştir. Burada Knyaz Nikolay Nikolayeviç'in adını taşıyan 3. Muhafız Piyade Tümeni hastanesinde hemşire olarak çalışmaya başlamıştır. Çünkü Alay'ın tüm üyeleri ve aileleri Mariya için çok önemli olmuştur. Nitekim Alay komutanı Tümgeneral B.V. Adamoviç tedavi sonrası alaya dönen asker ve subayların sessiz, mütevazı hemşire Maşa'nın yaralıları gösterdiği yakın ilgiden bahsettiklerini ve onu "azize" olarak adlandırdıklarını yazmıştır. Mariya, Ekim Devrimi sırasında tümen hastanesiyle birlikte Kuzey Kafkasya'ya gitmiştir. Burada çalıştığı sırada verem hastalığına yakalanmış ve Soçi'de hemşireler için ayrılmış sanatoryuma gönderilmiştir. B.V. Adamoviç, Ocak 1920'de Tuapse'den Novorossiysk'e giden bir vapurun güvertesinde Mariya ile karşılaşmış ve yaptığı konuşma sonucunda onun kocasının yanına gittiğini öğrenmiştir. Şlemmerlerle birkaç gün yaşadktan sonra Mariya, Ağustos 1920'de Kırım'ın Yalta şehrinde verem hastalığından vefat etmiştir. Burada şehrin Yeni mezarlığına defnedilmiştir. Aynı yıl, Wrangel'in Rus ordusunda savaşan kocası A.I. Schlemmer, Sivastopol'da Bolşevikler tarafından vurularak öldürülmüştür. Mariya'nın çocukları Pavel ve Georgi de Keksholm Alayı'nda subay olarak görev almışlardır. Büyük oğlu Pavel, İç Savaş sırasında gönüllü orduda görev yaparken 1919 yılında öldürülmüştür.²¹ Savaşın karmaşasından akrabalarıyla birlikte göç ederek kurtulup Batı Almanya'da yaşayan, ailenin son üyesi, küçük oğlu Georgi ise 1974 yılında orada ölmüştür.²²

¹⁴ Lukyanoviç, *age*, s. 10.

¹⁵ <https://www.liveinternet.ru/users/bahit/post451261891/> (Erişim Tarihi, 18.12.2021, 00:20)

¹⁶ *Razvedçik*, Doç Keksholmskogo Polka, No: 113, S. Petersburg, 25 Kasım 1892, s.512, Panova, *agm*, s. 22.

¹⁷ Lukyanoviç, *age*, s. 11.

¹⁸ Panova, *agm*, s. 22.

¹⁹ Lukyanoviç, *age*, s. 21-24; Panova, *agm*, s. 22.

²⁰ <https://www.hroniky.com/news/view/9319-z-turechchyny-cherez-volyn-iyak-divchynka-aishe-stala-dochkoiu-imperskoho-polku> (Erişim Tarihi, 05.08.2024, 16:20)

²¹ Panova, *agm*, s. 22.

²² Lyubov Dmitrieva, Otkuda v Karelskikh Lesax Turçanka, *Krasnaya Zvezda*, No: 65 (125114), 7 Eylül 1922, s. 8.

2. Mariya Konstantinovna Keksholmskaya'nın Ardından

Balkan faciasının sonunda yurdundan, ailesinden habersiz süren bir ömrün ağırlığı; Türk kızı Ayşe hakkında yazılan hatıralarda onun hiç gülmemesi, başkalarıyla konuşurken kimsenin gözüne bakmayıp uzaklara bakması gibi ifadelerle anlatılması, onun hiçbir zaman bilemeyeceğimiz psikolojik vaziyetinin tezahürleri olarak değerlendirilebilir. Bazı hatıralarda Edirne ve İstanbul'da gördüğü yüksek minarelerin rüyalarına girdiği anlatılmaktadır. Hristiyanlaştırılmış bir çocuğun başka kültürler içerisinde yaşamış olduğu bir hayatın belki de her anında iç sıkıntılarla birlikte bir hayat sürdüğü düşünülebilir. Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Ayşe'nin çocuk yaşta götürüldüğü Rusya topraklarındaki hayatından geriye sadece hakkında yazılan eserler kalmıştır. Onun anısı, hakkında yazılmış birçok eserde yaşatıldığı gibi günümüzde de onun adına 2001 yılında Rusya'da Priozersk Bölge İdaresi tarafından her yıl Şehir Günü'nde en iyi lise öğrencisine verilmek üzere Mariya Keksholmskaya Ödül'ü ihdas edilmiştir.²³ Ödülü kazanan öğrenciye yıllık belediye bursu verilmektedir. Yalnız kız öğrencilere verilen bu ödülü kazanmak için sadece başarılı olmak yetmemekte, örnek davranışlar sergilemesinin yanında toplum yararına çalışmalarda da bulunması gerekmektedir.²⁴

Keksholm bölgesi, 1940 yılından beri Priozerski olarak adlandırılmıştır.²⁵ Bölgenin tarihi Korela Kalesinde devlet müzesi teşkil edilmiştir. Keksholm Alayı'na ait materyaller ve Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Ayşe'nin özel eşyaları ve fotoğrafları, burada özel bir köşede sergilenmektedir. Ayşe'nin eşyaları Keksholm Alayı'nın eski bir askerî olan Mihail Mamkin'in büyük torunu tarafından müzeye bağışlanmıştır.²⁶

Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Ayşe'nin hazin hikâyesi savaşın hemen ardından dünya basınında yer almış birçok öyküye ve edebî esere konu olmuştur. Rus askerleri tarafından evlat edinilen Türk çocuğu Ayşe, Mariya Keksholmskaya'nın hikâyesi, Alayın kızı gibi başlıklarda haberler yapılmıştır.

Ayşe ile ilgili basında çıkan haberler:

The Salt Lake herald, Salt Lake City, July 11, 1890, Vol. 21, № 32. p. 1.

The New York Times, New York, July 27, 1890, p. 16.

The World, New York, August 5, 1890, p. 6.

Daily Freeman, Waukesha, August 25, 1890, p. 2.

Logansport Pharos-Tribune, Logansport, September 2, 1890, p. 7, 15.

Barbour County Index, Medicine Lodge, September 17, 1890, p. 4.

The Daily Democrat, Huntington, November 10, 1890, p. 4.

The Pittsburg Headlight, Pittsburg, January 15, 1891, p. 2.

The Southland Times, Invercargill, September 17, 1890, № 11, 563, p. 3.

Ladies' Gossip, Otago Witness, Dunedin, November 13, 1890, № 1917, p. 38. gibi gazete ve dergilerde yayınlanmıştır.

SONUÇ

Türk-Rus ilişkilerinin önemli bir safhasını teşkil eden 1877-1878 Savaşı (93 Harbi) hakkında yerli ve yabancı birçok çalışma yapılmıştır. Fakat yazılan eserlerin ekseriyetinin siyasi ve askerî strateji bağlamında olması, her iki devlet arasında yüzyıllardır devam eden savaşların sosyo-kültürel yönünü gölgede bırakmıştır. Bu savaş sadece Türkiye ve Rusya'nın değil, yakın ülkelerin de tarihini etkilemiştir. Kafkas ve Balkan coğrafyasında yaşanan savaşın sonuçları, Balkan halkları için daha ağır olmuştur. Rusya'nın hedefinde İstanbul'un yer alması sebebiyle yoğun çatışmalar bu istikamette yaşanmıştır. Hedefine ulaşamamışsa da Ruslar savaşın galibi olmuşlardır. Yenik düşen Osmanlı'nın cephede savaşan ordusunun büyük bir kısmı, Ruslara esir düşmüştür. İnsanların hayatlarının son bulması, yaralanması, çocukların yetim ve sahipsiz kalması ve esaret savaşların sonucunda yaşanan insanlık dramıdır. Yanmış, yıkılmış, işgal edilmiş bölgelerde çocukların kimsesiz kalmaları durumunda, merhametli askerlerce sahiplenildiklerini tarih kaydetmektedir.

Savaşlar, sadece devletlerin, şehirlerin ve bölgelerin kaderini değil, insanların kaderini de değiştiren önemli bir hadisedir. Çalışmamıza konu olan minik Ayşe savaşla kaderi değişen insanların küçük bir örneğidir. İstanbul'un eşğinde bir Rus askerinin paltosuna sarılarak götürülen Türk kızı Ayşe, yıllar sonra Mariya Konstantinovna Keksholmskaya olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayşe'yi, ölümünden yüzyıl sonra, Rus

²³ Dmitrieva, *agm*, s. 8.

²⁴ Panova, *agm*, s. 22.

²⁵ <https://smolkrepost.ru/krepost-korela-keksgolm> (Erişim Tarihi, 30.03.2025, 18:00)

²⁶ <https://www.liveinternet.ru/users/bahit/post451261891/>, (Erişim Tarihi, 18.12.2021, 00:20)

arşivlerinde yaptığımız araştırmanın bir yerinde Mariya'ya dönüşmüş kimliğiyle karşımızda bulmamız bunun en önemli kanıtıdır. Ayşe'ye sunulan hayat savaş propagandalarının bir uzantısı mıydı, yoksa korkunç olayların şahidi olan bir askerin insanlığı mıydı bilinmez.

Rus askerlik tarihinde Ayşe gibi yüzlerce kız çocuğunun savaşlarda götürülüp askerî hemşire olarak yetiştirildiğine dair bilgilere kaynaklarda rastlanılmaktadır. Kayıp ve sahipsiz çocukların yanı sıra bazen genç kızların ve çocukların kaçırıldığı bilgileri ve şikâyetleri arşiv belgelerinde yer almaktadır.

Savaşın en kanlı anında, anasının ağır yaralı haliyle donmak üzere olan Ayşe, Rus askeri Sayenko'nun merhametiyle hayata tutunabilmiştir. Ama yurdundan ailesinden uzaklara götürülmüştür. Bu savaşın doğurduğu ağır şartlardan kaynaklanan bir durumdur. Dramatik yeni bir insan kimliğine büründürülmüş Türk kızının Rusya'daki 45 yıllık ömrünün sonunda yine savaşların ortasında tüm ailesini kaybetmesi de başka bir dramdır...

Birçok sanat eserine konu olan Ayşe ve onun gibi savaşın mağdur ettiği çocukların hayatları; şiir, hikâye, roman, resim, sinema tiyatro gibi edebi eserlerin yanında arşivlere yansıyan haliyle de tarihin sayfalarında yaşamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The relations between Türkiye and Russia, the two great states of Eurasia, have intensified since the XVIII century. Russia, which grew by incorporating Turkestan Turks, took its place among the powerful states of the world as a result of the activities of Peter I. In contrast to Russia's strengthening by making good use of the Westernisation process, the Ottoman Empire, which had ruled large geographies for a long time, entered the process of disintegration by abandoning Crimea to Russia. When Russia declared war on the Ottoman Empire in 1877, Greece displayed a hostile attitude, while Romania, Serbia and Montenegro principalities rebelled and sided with Russia. As a result, the Ottoman Empire was left alone in this war. In addition to the necessities of Russian state policy such as seizing Istanbul, expelling the Turks from Europe and descending to the warm seas within the scope of the Roman III policy, which gradually developed after Ivan III, Slavism, which became widespread in Moscow and Russia, was more effective in Russia's declaration of war against the Ottoman Empire. This war, which is also referred to as the 93 War in our history since it coincided with the year 1293 in the Rumi calendar, continued for a long period of eleven months on two fronts, the Balkans and the Caucasus, and ended with the Treaty of Ayastefanos and the Berlin Congress (1878). Considered in Russian historical literature as a war that granted the Balkan Slavs and Christians liberation from the Ottoman Muslim domination, the 93 War shook the future of the Ottoman Empire and altered the balance in Balkan domination.

Methodology

This study on the life of Mariya Keksholmskaya Aisha was carried out through research, data, information and document collection, and the findings were analysed. Literary publications such as memoirs and stories written about Aisha, the daughter of the Keksholm Guards Regiment, were also reviewed. In addition to the Russian archive documents, Aisha's real life was determined by taking into account the local and foreign press news of the period.

The Life of Mariya Konstantinovna Keksholmskaya

During the war and migration, children who were lost or taken away by the parties tried to be protected. Russia generally educated orphaned girls in nursing schools, married them to ranking soldiers and employed them in the military with their husbands. One of them is Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Ayşe, who was adopted and patronised by the Keksholm Regiment, the subject of our study. The Keksholm Regiment was one of the oldest regiments of the Imperial Army, founded at the end of 1709 and the beginning of 1710 during the reign of Peter I. Keksholm is a small Russian town with a rich history, now known as Priozersk. One of the most important wars in which this regiment has participated since its foundation was undoubtedly the Russo-Turkish War of 1877-1878.

There are different accounts of Ayşe's recruitment to the Keksholm Guards Regiment. All sources about this event, which took place near the village of Kuruçeşme, state that Ayşe was found and brought by Mikhail Dmitrievich Saenko from the 11th Company. The little girl, who was wrapped in her coat and brought to the company by Mikhail Dmitrievich Saenko, did not speak during the journey, either because she was cold or because she was confused, and after a while she only said that her name was Ayşe. The officers first decided to give the child up for adoption to a Bulgarian family. By this time, however, all the soldiers and officers had become very attached to her. Therefore, at the general meeting of the Keksholm Regiment, it was unanimously decided to recognize Ayşe as the daughter of the Regiment and to take her to Russia, where she would be brought up under the Regiment's care until she came of age and all her needs would be met.

Ayşe was baptised into Orthodoxy in May 1879 by the regimental priest, Father Stefan Meshchersky, with the participation of all the officers of the regiment and was given the name Mariya in honour of Empress Mariya Alexandrovna. Lieutenant Konstantin Nikolayevich Konovalov was chosen as Ayşe's godfather. Therefore, her father's name was given Konstantinovna (daughter of Konstantin) and her surname as Keksholmskaya, after the name of the regiment that adopted her. Sofya Alekseevna Panyutina, the wife of the regiment commander, Major General V. F. Panyutin, was chosen as Aisha's godmother. Ayşe, whose name was formalised as Mariya Konstantinovna Keksholmskaya, was called Masha with fatherly affection by all the soldiers of the regiment and was protected and cared for. In order to ensure her future and education, at the officers' meeting, a board of guardianship for her was set up and a fund for her care was approved. The sources contain important information about the help and support of Emperor Alexander II and his wife Maria Alexandrovna in the education of Maria Keksholmskaya. With their help and support, Mariya was enrolled in the Marinsky Institute in Warsaw for her education. In 1883 Mariya Keksholmskaya enrolled in this institute and successfully graduated in June 1890.

Mariya Konstantinovna Keksholmskaya's life changed after she met Alexander Iosifovich Shlemmer, an officer of the 33rd Izyum Dragon regiment, Kornet (senior officer rank), in Lutsk, where she settled with her godparents after graduation. Shlemmer, who came from a wealthy family of German origin, well-known in the Volyn region, as was his custom, in the summer of 1892 asked for Mariya, an officer of the Keksholm regiment, with whom he fell in love. Subsequently, the two young people were married in Warsaw in a splendid wedding in the Aleksandrov castle church.

It is known that Mariya lived in Moscow until the beginning of the First World War in 1914. When the Keksholm Regiment was mobilised for the war, Mariya travelled from Moscow to the field of military operations. There she worked as a nurse in the hospital of the 3rd Guards Infantry Division, named after knez Nikolai Nikolayevich. During the October revolution, Mariya travelled with the division hospital to the North Caucasus. While working there, she contracted tuberculosis and was sent to a sanatorium for nurses in Sochi. Mariya died of tuberculosis in Yalta in August 1920. She was buried in the city's New Cemetery. In the same year, Wrangel's husband A.I. Schlemmer, who had fought in the Russian army, was shot dead by the Bolsheviks in Sevastopol. Maria's children Pavel and Georgi were also officers in the Keksholm Regiment. Her eldest son Pavel was killed in 1919 while serving in the volunteer army during the Civil War. Her younger son Georgi, the last member of the family to escape the chaos of the war by emigrating with his relatives and living in West Germany, died there in 1974.

Results and Conclusion

Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Aisha's life in Russia, where she was taken as a child, has been preserved only in the works written about her. Her memory is kept alive in many works written about her, and today, in 2001, the Priozersk Regional Administration in Russia established the Mariya Keksholmskaya Award in her name to be given to the best high school student every year on City Day.

The Keksholm district has been called Priozerski since 1940. A state museum has been established in the historic Korela fortress of the region. Materials of the Keksholm Regiment and personal belongings and photographs of Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Aisha are exhibited in a special corner. Aisha's belongings were donated to the museum by the great-grandson of Mikhail Mamkin, a former soldier of the Keksholm Regiment.

The sad story of Mariya Konstantinovna Keksholmskaya Aisha was covered in the world press immediately after the war and became the subject of many stories and literary works. Wars are important events that change not only the fate of states, cities and regions, but also the fate of people. Little Ayşe, the subject of our study, is a typical example of people whose fate is changed by war. The Turkish girl Ayşe, who was taken away wrapped in the coat of a Russian soldier on the threshold of Istanbul, appears years later as Mariya Konstantinovna Keksholmskaya.

KAYNAKÇA

DİMİTRİYEVA, Lyubov, "Otkuda v Karelskikh Lesakh Turçanka", *Krasnaya Zvezda*, No: 65 (125114), 7 Eylül 1922, ss. 7-8.

KARAKULAK, Mesut, *Esir İmparatorluk, 93 Harbi*, Kronik Yay, İstanbul, 2025.

KOTKOV, Vyaçeslav Mihailoviç, "Esli bı ne Dobroe Serdtse Russkogo Soldata", *Voenno-İstoriçeskiy Jurnal*, No:3, Mart 2011, ss. 15-17.

LUKYANOVİÇ, Elets Yuliy, *Keksgolm Muhafız Alayının Kızı*, Varşova, 20 Mart, 1893.

PANOVA, O., “Doç Keksholmckogo Polka”, *Volkhovskie Ognı*, No: 17 (16633), Volkhov, 6 Mayıs 2016, s. 22-23.

SMOLYANİNOVA, M.G., “Rol Moskovskikh Slavyanofilov v Osvobođenii Bolgarii ot Osmanskogo İga”, *Rusko-Turetskaya Voyna 1877-1878 gg*, Moskva, 2020.

“*Vernost*”, No: 61, 1910, s. 47- 48.

Razvedçik, “Doç Keksholmckogo Polka”, No: 113, S. Petersburg, 25 Kasım 1892, ss.511-513.

ÜRKMEZ, Naim, “Savaşın Diğer Yüzü: Romanya’daki 93 Harbi Esirleri”, *Belleten*, Cilt 84, Sayı 300, TTK, 2020, s. 789-824.

<https://www.kajuta.net/node/4033> ; (Erişim Tarihi, 25.01.2025, 22:30)

<https://www.liveinternet.ru/users/bahit/post451261891/>, (Erişim Tarihi, 18.12.2021, 00:20)

<https://www.hroniky.com/news/view/9319-z-turechchyny-cherez-volyn-iak-divchynka-aishe-stala-dochkoiu-imperskoho-polku>, (Erişim Tarihi, 05.08.2024, 16:20)

https://forum.vgd.ru/1410/50008/60.htm?a=stdforum_view&o=, (Erişim Tarihi, 02.01.2023, 02:30)

<https://smolkrepost.ru/krepost-korela-keksgolm>, (Erişim Tarihi, 30.03.2025, 18:00)

EKLER

Resim 1- A. Safonov, Gravür, 1878, ²⁷

Resim 2- Mezuniyet Fotoğrafi, 1890 ²⁸

²⁷ Razvedçik, Doç Keksholmckogo Polka, No: 113, S. Petersburg, 25 Kasım 1892, s.512

²⁸ Razvedçik, agm, s. 512.

Resim 3- 1915, Ayşe, eşi ve oğulları. Korela Kale Müzesi

GTTAD

Makale Bilgileri:

Etik Kurul Kararı:

Etik Kurul Kararından muaftır.

Katılımcı Rızası:

Katılımcı yoktur.

Mali Destek:

Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması:

Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Telif Hakları:

Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Article Information:

Ethics Committee Approval:

It is exempt from the Ethics Committee Approval

Informed Consent:

No participants.

Financial Support:

The study received no financial support from any institution or project.

Conflict of Interest:

No conflict of interest.

Copyrights:

The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.